

**Vznik a rozvoj identity na
základě lidských děl
inspirace evoluční psychologii**

Jan Krása

Evoluční psychologie

- zkoumá vývoj lidské psychiky od úsvitu lidského rodu do současnosti.
- zkoumá a vysvětluje rysy lidské psychiky jakožto adaptace ve smyslu biologickém.
- čerpá ze sociobiologie, biologie, archeologie a kognitivních věd.

- **Hlavními proponenty jsou Jerome Barkow, Leda Cosmidesová a John Tooby** (*The adapted mind: Evolutionary psychology and the generation of culture*, 1992).
- U nás je asi známější **Steven Mithen** (*Konec doby ledové*, 2006; *The prehistory of the mind: A search for the origins of art, religion, and science*, 1996; *The Singing Neanderthals: the Origins of Music, Language, Mind and Body*, 2005 aj.) a dále **Robin Dunbar** (*Evoluční psychologie člověka*, 2007)
- K širšímu proudu evoluční psychologie lze snad přiřadit také: **Davidu Lewis-Williamse a Davida Pearce** (*Mysl v jeskyni*, 2007; *Uvnitř neolitické mysli*, 2008).

Klíčovou metaforou pro popis mysli trojice autorů **Barkow, Cosmides a Tooby** je:

Mysl je švýcarský armádní nůž – čili: lidská mysl disponuje různými moduly (ty mají vlastní paměť), které se paralelně a nestejněměrně rozvíjejí na základě vnějších podmínek a na fyzické úrovni jsou upevňovány a šířeny pohlavním výběrem.

Mithen (1996) úvahy o mysli posouvá dál a obhájí metaforu:

Mysl je katedrála – čili: mysl se skládá z hlavní lodi (tj. z modulu obecné inteligence, popř. Sperberova modulu metareprezentace) a z bočních kaplí (zastupující moduly technické inteligence, sociální inteligence, jazykové inteligence a přírodně-historické inteligence), které jsou tu více tu méně propojeny s hlavní lodí.

Mithen vysvětluje vzájemným propojením všech modulů s modulem obecné inteligence evoluční výhodu moderních lidí oproti neandrtálcům.

Výtky evoluční psychologii:

- chybí ji ve větší míře inspirace sociálními vědami (je velice technicistní)
- chybí ji psychodynamická perspektiva, tj. měla by do svých úvah začlenit poznatky hlubinných směrů psychologie
- měla by se zabývat širším spektrem psychických jevů než pouze inteligencí, resp. myslí

Inspirace evoluční psychologii v mém podání?

- Reflexi a interpretaci dostupného archeologického materiálu
- Změnu perspektivy (při úvahách o lidské duši) ze synchronní na diachronní

Dobrou teoretickou základnu „jiné“ evoluční psychologii tvoří práce L. S. Vygotského a jeho školy (Vygotskij 1976, 1976b; Lurija 1976)

Nyní k otázce lidské identity obecně

Identitu chápou jako vnímanou a
produkovanou **odlišnost**

(Identita je tandemem **vnímání a produkce**
vlastní odlišnosti).

Souhra identit, chápaných dále jako místa
(*loci*) sebereflexe v určitém médiu, tvoří
naše self.

V jedné knize o postmoderní psychoterapii
jsem četl:

„... že existuje nekonečně mnoho způsobů,
jak můžeme *self* popsat a porozumět
mu...“

V určitém smyslu je to pravda – každý jedinec může self popsat jedinečným způsobem (a navíc v průběhu vlastního života může popis několikrát změnit).

Ovšem takto bezbřehé (skrz naskrz „děravé“) self je jen **jednou z možných identit** - konkrétně identitou plynoucí ze sebereflexe v **subjektivitě** patřící mezi **verbální identity**, o nichž bude řeč.

Ona avízovaná nekonečnost uchopení self má několik zásadních **omezení**:

- 1. omezení počtu médií**, kterými člověk disponuje a která jsou schopna identitu zprostředkovat, diferencovat, uchovat a komunikovat (není více médií než těch, kterými disponujeme – vyjmenuji je)
- 2. omezení schopnosti samotných médií zprostředkovat více rozdílných míst (*loci*)** sebereflexe a identity

Co se týče médií jakožto zdrojů identity nabízí se nám tato stratifikovaná skupina:

Identity	exemplum	funkce	Zástupci a příklady identit a médií
PŘIROZENÉ	<u>podoba</u>	<i>smyslové (aforentní) odlišování</i> - pozoruji podobu	1. eidetická identita – smyslová podoba vlastního těla vedoucí k odlišování od jiných podob („jsem člověk – ne pes“, „jsem muž, ne žena“, vidím svoje ruce, nohy a břicho) – mění se s věkem a zakládá skupiny 2. sociálně-komunikační identity – odvozené z vnitrodruhové komunikace ve skupině – závisí na přirozených danostech (pohlaví, věk, fyzická síla atd.) a určují místo ve skupinové hierarchii - mění se s věkem + další, nyní marginální, média identity: „otisk“ v krajině (stopa , výkal, cesta, dům, zahrada atd.)
UMĚLÉ	<u>maska</u>	<i>záměrně diferencují identitu nad rámec přirozených odlišností</i> - zkoumám masku	3. verbální identity (evolučně odvislé od sociálně-komunikačních médií) vyplývající z řeči - sdružují tato místa identity: jméno , verbální subjektivitu (já) , vnitřní hlas a jeho naraci 4. identity vyplývající z ozdoby těla - sdružují řadu míst: výzdobu těla (malbu, tatuáž, obřízku, skarifikaci a jiné mutilace) , ošacení, šperk, masku
SEBEREFLEKTIVNÍ	<u>autoportrét</u>	<i>potencuje (opakuje, násobí, zrcadlí, rozsazuje...) primární identitu skrze sebereflexivní sebeprodukci - diferencuje identitu druhotně</i> - zkoumám masku	5. identity „glyfické“ odvozené od jakýchkoli záměrných značek či otisků (např. otisk ruky či prstu (opět stopa ?), podpis , vlastní glyfické či grafické znamení či znamení uzavřené společenské skupiny apod.) 6. identity odvozené ze sebezobrazení pomocí výtvarných prostředků a v moderních médiích (v lecčems analogických zrcadlu) - výsledkem jsou „ autoportréty “, resp. jejich percepce - nabízí se v médiu malby (autoportrét) a plastiky-skulptury (autobusta), v médiu fotografie , filmu (herec- hvězda , předloha), internetu-kyberprostoru (avatar) 7. identita textová – (odvislá od narace) vzniká autobiografie + některé další

Identity	exemplum	funkce	Zástupci a příklady identit a médií
přirozené	<u>podoba</u>	<i>smyslové (afherentní) odlišování</i> - pozorují podobu	<p>1. eidetické identity – smyslová podoba vlastního těla vedoucí k odlišování od jiných podob („jsem člověk – ne pes“, „jsem muž, ne žena“) – mění se s věkem a zakládá skupiny</p> <p>2. sociálně-komunikační identity – odvozené z komunikace ve skupinách – závisí na přirozených danostech (na pohlaví, věku, fyzické síle atd.) a určují místo ve skupinové hierarchii - mění se s věkem</p> <p>+ další média identity: „otisk“ v krajině (stopa, výkal atd.)</p>

Skupinu přirozených identit máme společnou s většinou živočichů

Identity	exemplum	funkce	Zástupci a příklady identit a médií
umělé	<u>maska</u>	<p><i>záměrně diferencují identitu nad rámec přirozených odlišností</i></p> <p>- zkoumám a tvořím masku</p>	<p>3. verbální identity (evolučně odvislé od sociálně-komunikačních médií) vyplývající z řeči - sdružují tato místa identity: jméno, verbální subjektivitu (já), vnitřní hlas a jeho naraci</p> <p>4. identity vyplývající z ozdoby těla - sdružují řadu míst: výzdobu těla (malbu, tatuáž, obřízku, skarifikaci a jiné mutilace), ošacení, šperk, masku</p>

Umělé identity mohou být a jsou manipulovány kolektivně a individuálně, přirozené identity více méně nemohou (i plastická operace ruší jen některé přirozené identity).

Identity	exemplum	funkce	Zástupci a příklady identit a médií
seberefektivní	<u>autoportrét</u>	<p><i>potencují (opakují, násobí, zrcadlí...)</i> <i>předešlé identity skrze napodobivá média a identitu diferencují druhotně</i> - <i>pozorují odraz/y</i></p>	<p>5. identity „glyfické“ odvozené od jakýchkoli záměrných značek či otisků (např. otisk ruky či prstu (opět stopa?), podpis, vlastní glyfické či grafické znamení či znamení uzavřené společenské skupiny apod.)</p> <p>6. identity odvozené ze sebezobrazení pomocí výtvarných prostředků a v moderních médiích (v lecčems analogických zrcadlu) - výsledkem jsou „autoportréty“, resp. jejich percepce - nabízí se v médiu malby (autoportrét) a plastiky-sкульптуры (autobusta), v médiu fotografie, filmu (herec-hvězda, předloha), internetu-kyberprostoru (avatar)</p> <p>7. identita textová – (odvislá od narace) vzniká autobiografie</p> <p>+ některé další</p>

Nyní k otázce vzniku a rozvoje lidské identity
tak, jak jej můžeme odečíst
z archeologického materiálu.

Archeologické doklady rozvoje identity

Doklady o 1. skupině eidetických identit máme v kosterních pozůstatcích.

Kosti fragmentárně svědčí o proměně vzhledu jednotlivých zástupců rodu *Homo* – i o rozdílnosti vzhledu moderních lidí (rozdíl kromaňonce a Evropana).

Výdutě lebek svědčí o postupném narůstání mozkové kapacity (s objemovým vrcholem u neandrtálců!) a svědčí také o lateralizaci hemisfér. Za zajímavé, ač zatím nepříliš průkazné, se považuje zkoumání stop Brocova centra či tepen zásobujících mozek krví.

Šťastný nálezný jazyky neandrtálce v jeskyni Kebara v Izraeli potvrzuje, že neandrtálci byli fonicky schopni plně moderní řeči (odkaz na 3. skupinu identit).

Archeologické doklady rozvoje identity

Co se týče rozvoje identity je zvláště pozoruhodný fakt, že moderní lidé a neandrtálci se nepochybně na některých místech po celá tisíciletí setkávali a dokonce i kulturně ovlivňovali – o tom svědčí tzv. přechodné kultury středního a mladšího paleolitu (u nás szeletien či bohunicien).

Podstatné je na tomto „setkávání“, jakým způsobem ovlivnilo imaginaci moderních lidí (a jejich identitu) – vidět člověka v neandrtálci jistě sebereflexi ovlivní.

Archeologické nálezy tedy mění původní představu o invazi krvelačných sapientních bijců nebohých neandrtálců.

Archeologické doklady rozvoje identity

Po 2. skupině identit není v archeologických nálezech památky, jsou ovšem nepochybné (neboť doložené u mnohem primitivnějších tvorů než jsou lidoopi). Otázkou zůstává, jak složitá byla diferenciace skupin pralidí a jaká byla forma hierarchie. Pro starý a střední paleolit se předpokládají skupiny složené z 11-33 osob; pro mladší paleolit (např. v D. Věstonicích a Pavlově) až 100 osob – ne více.

Ve starém paleolitu můžeme asi uvažovat o identitě dítěte, dospělého, kmeta, mužů, žen a snad i vůdce (muž i žena). Ve středním a mladším paleolitu snad můžeme počítat již se složitějším vnitřním členěním skupiny (rodové linie, příbuzenství aj.).

Archeologické doklady rozvoje identity

O 3. skupině identit máme až do doby vynálezu písma před 5 000 lety pouze nepřímé doklady.

Vzhledem k tomu, že signálů označujících jednotlivé členy skupiny (tj. jmen) užívají třeba i kytovci (je otázka, zda tomu tak bylo již před 200 tisíci lety), lze se domnívat, že také neandrtálci, kteří uměli mluvit, a snad i starší zástupci rodu *Homo* jmen užívali.

O subjektivitě můžeme uvažovat snad od mladšího paleolitu a usuzovat na ni nepřímo z rozvoje jiných oblastí.

Archeologické doklady rozvoje identity

Poměrně dobrý archeologický záznam máme
o **4. skupině identit**

O pomalování těla nepřímo svědčí zájem našich předků o různá minerální barviva, zvláště o **okr** (červenavou až žlutavou hlinku). Nejstarší nálezy okru pocházejí ze staropaleolitické lokality Bizat Ruhama v Izraeli a jsou starší než 740 tisíc let.

Nejstarší doklady užití barviv (nálezy těrek či aplikace) sahají na samý konec starého a počátek středního paleolitu, tj. do doby zhruba před 300 tis. lety (Kabwe, Twin Rivers v Zambii atd.).

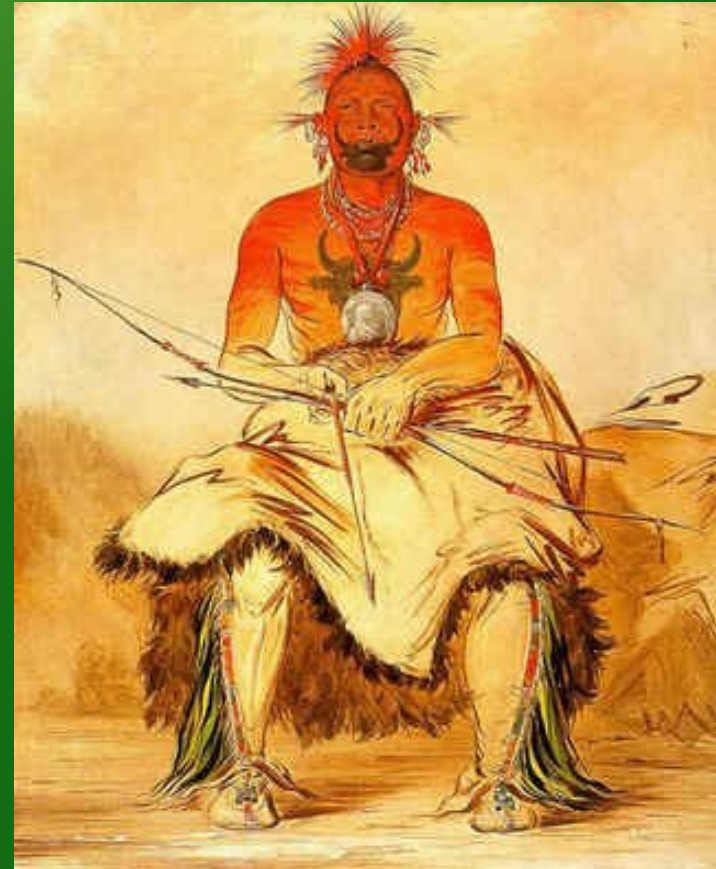
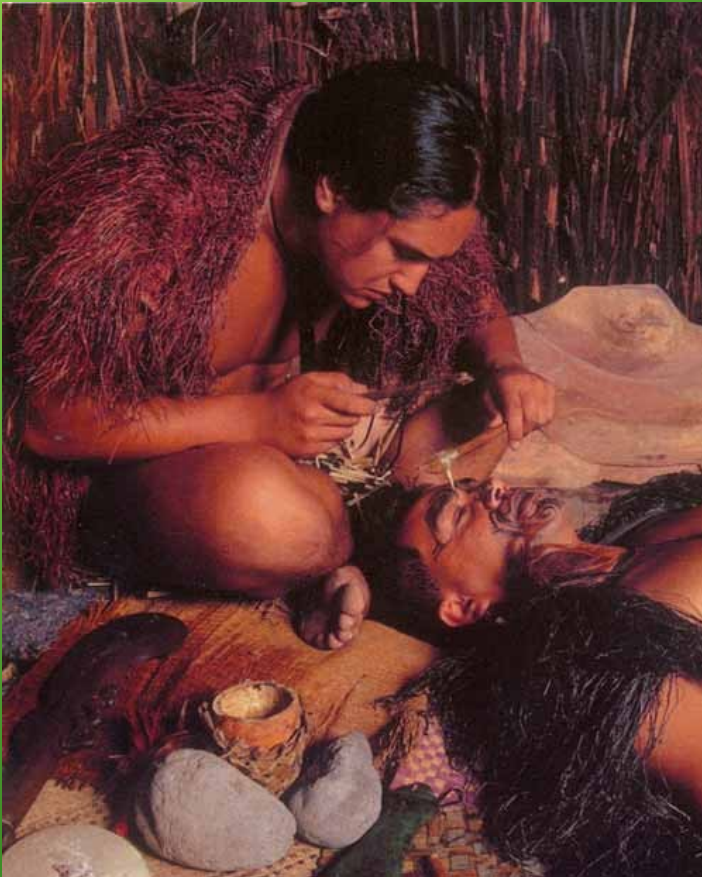

Z našeho území máme doklady užívání okru z doby před 250 tis. lety z Bečova I (Fridrich 2005).

Archeologické doklady rozvoje identity

Malba těla dobře diferencuje členy skupiny a nabízí nové médium sebestylizace (existuje individuální, ale i válečné či rituální malování).

Archeologické doklady rozvoje identity

Červený okr měl (díky podobnosti krvi) zásadní symbolickou hodnotu – užívalo se jej k barvení tzv. venuší (např. obarvení okrem sošky z Tan Tan z Maroka) a byly jím zasypávány hroby neandrtálců i moderních lidí v průběhu celého mladého paleolitu až do neolitu.

Archeologické doklady rozvoje identity

Archeologické doklady rozvoje identity

Šperk je prvním médiem, které se nám přímo dochovalo v archeologických nálezech.

O navlékání proděravělých ulit plžů máme doklad z doby před 100 tisíci lety z jeskyně Skhul na hoře Karmel v Izraeli a dále z jeskyně Blombos v JAR (stáří 75 tis. let). Později jsou jakožto šperku užívány také trofeje dravců (zuby, drápy) a umělé ozdoby.

Několik dalších míst sebereflexe a z nich vyplývajících identit

